

Péter
László

MAGYAR VENDÉG ODESSZÁBAN

Különös magyar zseni volt ógyallai Besse János Károly (1765–1841), a magyar Mezzofanti. A híres olasz bíboros 22 nyelvet beszélt, a magyar kisnemes — ez akkoriban nagy szó volt — tizenhármát, de úgy, hogy élete végén Marseille-ban négy nyelvet is tanított: angolt, németet, olaszt és franciát. „A' Frantzia nemzet jobban tudta talentumomat megbecsülni...” — dicsekedett 1840-ben haza írott levelében, de közben sorából sírt a honvágy. „Ha pedig édes Hazámat eszemben forgatom, buzgó kívánságom megcsökkenik, mert Pesten vagy Budán mit reménylenem lehetne?” Mégis hazatért: útközben

halt meg valahol, Párizs és Pest között, hetvenhat éves korában.

1.

Ifjúkorát is idegenben kényszerült tölteni: 1790-ben részt vett a Habsburgok elleni nemesi mozgalomban, ezért emigrálnia kellett. Bejárta egész Nyugat-Európát, hadjáratokban vett részt, súlyos sebet is kapott, 1802-ben Kelet-Indiába utazott, s 1810-ig Mauritius szigetén működött, mint kormányzósági titkár. Innen Párizsba ment, tudományokkal foglalkozott, s egyebek közt megismerkedett a híres Alexander Humboldttal, a neves világutazóval.

Kalandos életének leírására nem elég itt a hely, különben is megtette érdekes könyveikében Radó György és Tardy Lajos, az Utikalandók sorozat 40. számában (1963). Besse részt vett a francia háborúban, s 1818-ban hagyta el Párizst, ismét beutazta Olaszországot, Németországot, Lengyelországot, Törökországot.

Harminc esztendei távollét után, a legtöbb európai és keleti nyelvben jártasságot szerezve tért haza 1820-ban. 1829-ben kezdeményezéssel állt elő: a Kaukázusba akar utazni, a magyarok őseit fölkeresni.

Csak hogy ehhez pénz kell. Egy mecénás, Jankovich Miklós adott neki annyit, hogy útnak indulhatott. S már úton is volt, amikor a helytartótanács engedélyezte föl hívására a megyék is adakoztak. Már amelyik. Trencsén nem adott egy garast sem, Csanád megye 28 pengő forintot, a legtöbbet Temes megye: 507 forintot.

2.

Besse János 65 éves korában, 1829. május 20-án indult keleti utazására Bécsből Brünnon, Olmützön, Lembergben át Odesszáig. Június 16-án ért ide. Első levelét ő is, akár tizenhat évvel később Jerney János, június 19-én, a fekete-tengeri városból küldi, s ezt hamarosan követte a pesti Hasznos Mulatságok. Ebben egyaránt beszámol eddigi útjáról és további útitervéről.

Odesszai tartózkodásáról itt szűkszavúan szól. Elmondja, hogy aznap hivatalos volt ebédre az állomáshelyétől éppen most megváltó magyar származású osztrák konzulnál, az erdélyi születésű Thom Sámuelnél, aki negyven esztendeje él ott, de anyanyelvét nem felejtette el. „En hát már az Orosz Birodalomban születtem nyelvemen beszélhettem.” Megemlíti, hogy Orlay János, akihez ajánló levelet kapott Bécsben, március 11-én meghalt. Ezt egyébként meg otthon megtudhatta volna, mert erről a Hasznos Mulatságok még az ő elutazása előtt, április 25-én hírt adott. De azért érdekes, amit hozzátéveszt: „Igen sajnálom ezen esetet, mert a'mint mondják, sok jegyzései voltak neki a' Cauczust lakosok eránt, ezt valóban jó volna Nemzeti Történetünk' felvilágosítására bár melly áron is megszerzeni.”

„Jövő Hefjén Ő Excellenciája Gróf Woronzovnál ebédelek, és az estvét a' Várnai Jusuff Basával ott fogom tölteni” — írja még levelében. Jóval később, Marseille-ben kinyomtatott francia nyelvű útleírásában (Voyage en Crimée, au Caucase, Párizs, 1838) részletesen is beszámolt. „Végre Odessa elé értem — írta. — Ezt a várost már régóta szerettem volna megismerni, s innen kell elindulnom a Krim felé is.”

A látványról elragadtatással szól: „Odessa csodálatos panorámát nyújt az érkezőnek: templomok, görög stílusú tornyaikkal, a középületek és magánházak, a fennsík, amelyen a város elterül, a tenger látványa meglepetéssel és gyönyörűséggel tölti el az utast, akit kifárasztott a podolici síkság egyhangúsága és elgyöngyítették a szokatlan étkezések és éjjeli szállások. A meglepetést csodálat váltja föl, amikor a városba érve megpillantjuk a széles, nyílegyenes utcákat, melyeket oszlopokkal gazdagon díszített, szép házak szégyelmeznek kétoldalt, és amikor elgondoljuk, hogy mindez harminc évvel ezelőtt még nem létezett.”

Elismeréssel nyugtatja, hogy a halás odesszaiak szobrot emeltek a városépítő polgármesternek, A. J. Richelieu-nak. Azután elmondja, hogy zuhogó esőben ért be a városba, így kénytelen volt napi

egy ezüstrelért a legközelebbi szállóba, a Nordba költözni. Elégedetten számolt be a szállónak olasz asszony vezette kávéházáról, melyben kényelmesen elüldögélhet. Fürdőszobák, éttermek, szabó- és órásmester mind a szállóban; a koszt azonban nem ízlés neki, ezért is örült, hogy meghívását a konzul egész ottani tartózkodására meghosszabbította.

3.

Június 22-én bálí meghívót kapott a főkörmányzóhoz. Tolsztoj tábornok tiszteletére adta a fogadást M. Sz. Voroncov gróf, jelen volt az odesszai társaság színe-java. A magyar utazó elragadtatással ír a társaságról, mindenekelőtt a háziasszonyról. „Bemutattak a kegyelmes úrnak, valamint nejeinek, és én nem tudom eléggé dicsérni a kegyes fogadást, amelyben részesülhettem. Aligha lehet több nyájaságot, kedvességet elképzelni, s nagyobb pompában gyönyörködni, mint amivel az ember Voroncov gróf ragyogó palotájában találkozott. A grófné mindenkit, aki társaságába kerül, elbűvöl bájoságával, páratlan jószívűségével és méltóságával, melyet szerénysége tömpt, s mely olyannyira illik méltó hitvesének magas rangjához.”

Radó és Tardy enyhe iróniával fűzi e jellemzéshez: „Besse János aligha tudja, hogy ez a háziasszony hat esztendővel korábban a nagy költőt, Puskit bővölte el, s azóta is, messziről, csodás, nosztalgikus versek szállanak Voroncovához, sőt — hétepesítés titok! — kettejük gyermekéhez...”

4.

Mindehhez nekünk magyarázatul annyit kell hozzátennünk Puskin életrajzából, hogy a költő 1820-ban Pétervárról Kisinyovba ment száműzetésbe, majd innen — barátai, főként Turgenyev közbenjárására, Voroncov gróf, Odessza főkörmányzójának intézkedésére — 1823. júliusában Odesszába került. Anyegin utazása-ban több szakaszon keresztül maga a költő számolt be odesszai napjairól. Voroncov gróf szeretettel fogadta a költőt, meghívta, lakjék náluk, s megismertette feleségével, a gyönyörű Jelizavéta Kszaverovnával. Puskin anyagi helyzete ugyan nem volt valami rózsás, Voroncov gróf hivatalában mindössze 58 rubel és néhány kopek havi fizetéssel vették állományba, de azért vidáman élt, a fiatalság és a nők bálványa lett. Itt kezdte írni az Anyegin-t. Amde kapcsolata Voroncovval nem sokára megromlott: a gróf rájött szerelmükre, s eljutottak hozzá a maró epigrammák is, melyeket Puskin róla írt.

Voroncov rosszindulatú jelentést küldött Pétervárra. A cári határozat szülei birtokára száműzte, és az ottani hatóságok fölügyelete alá helyezte a költőt. 1824. július 30-án az odesszai városparancsnok útnak indította Puskit a pszkovi kormányzóságba. A levelek még egy ideig jöttek-mentek Odessza és Mihajlovsk között, aztán azok is elmaradtak...

5.

A Voroncov-palota, melyet Puskin távozása után, Besse János látogatása előtt, 1826 és 1828 között épített F. K. Boffo, ma az Uttörő Palota. Besse János itt csodálta meg Voroncov grófnő szépségét.

A világhíró magyar a kikötőt kihaltak láttá: a török háború következtében alig látni idegen hajót, de az orosz hajó is ritka. Besse János június 24-én egy kis bárkán, kedvező széllel hagyta el Odesszát. Herszonnál újból part-ra lépett, átkelt a Krim félszigeten, fölragott az Elbrusz csúcsára, bejárta a Kubany vidékét, tatárok, örmények, grúzok, lezgek, avarok, cserkeszek közt járt, majd a tengeren tért vissza Konstantinápolyba. Kalandjai csodásak, érdemes a már említett népszerű útirajzban végigkövetni útját. 1830. szeptember 2-án érkezett vissza Bécsbe.

Utána való élete: küzdelem útleírásának kinyomtatásáért. Bécsben, Pesten hasztalan kilincsel, végül 1832-ben Párizsba megy, 1836-ban pedig már Marseille-ből küldi leveleit pártfogójának, Jankovich Miklósnak. A többi már tudjuk.

Idézett odesszai levelének utóiratában ezt írja:

„Hát az ifjak között senki sem találkozik, a'ki nyomomban kívánna jönni? Ha találkoznak, ... föjjennek csak egyenesen Odesszába...”

Lett követője: Kiskundorozsma született, Jerney János.

Tábori
András

TERVEINK

A sok használatától szürkült jelzők néha már-már cserbenhagynak, s most mégis a történelmi jelzőt kell alkalmaznunk — méltán és immár bizonyított joggal —, ha a tavaly zárult harmadik ötéves tervünkről szólnunk. A számok rengetegében, a Központi Statisztikai Hivatal nemrég közzétett jelentésének adattengerében, az avatatlannak legalábbis nehéz eligazodni. Hadd nyújtsunk hát ezúttal némi tájékoztatói támpontot: adatokból fejte meg tendenciákat, szürkén egyszólamú számokból történelmi változásokat.

A harmadik ötéves terv volta-keppen annak a korszakváltásnak záró, egyszersmind nyitóakordja, amelyet ez a fél évtizedes időszak történelmi megszűnése az örökölt szegénységgel, hiányokkal, elmaradással birkózó, s a fejlett, hatékony, javakat és igaz emberséget egyaránt bőséggel osztó jövőbeli világunknak!

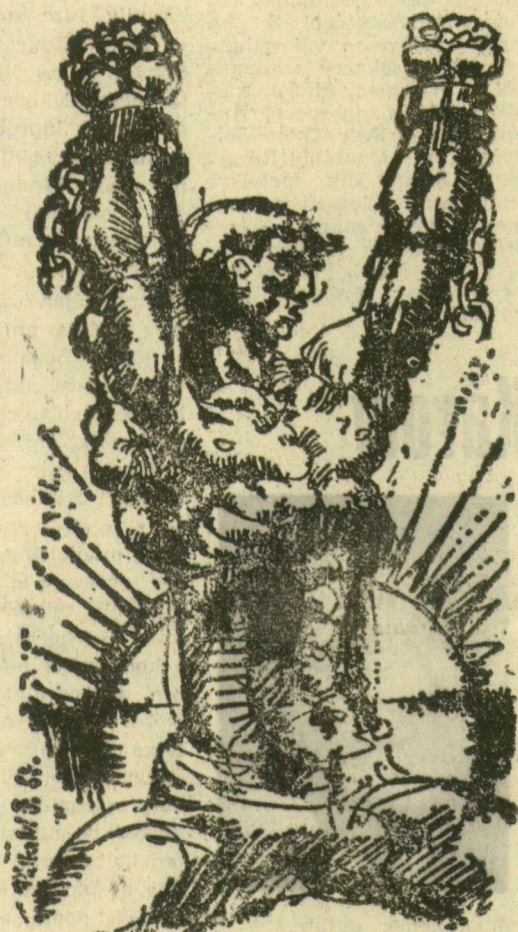
A hétköznapiok sűrűjében nehéz madártávlatból áttekinteni az öt év változásait, folyamatait. Mégis, talán haladásunk mértékének bizonyításául arra hivatkozunk, hogy — miközben teljesítettük a harmadik ötéves terv emelkedő, nagy feladatokat kitűző előirányzatait, átalakítottuk a gazdaságirányítás rendszerét: meghozzá úgy, hogy ez a gazdaságirányítás már a fejlett, modern, magasabb szintű szocializmus igényeihez, tervezési-gazdálkodási rendjéhez igazodik.

Erre épül, a korszakváltó harmadik ötéves terv gazdasági és irányítási rendszerére alapozódik, az immár elkezdett negyedik ötéves terv, amelynek részleteit, számait — mozaikként összerakva — egy korszerű, a fejlődés magasabb fokára lépő, történelmi múlt örökségét immár határozottan túllépő korszak körvonalait vetítik elénk.

A program középpontjában természetesen most is az életszínvonal emelése áll; ez, s csak ez lehet egy szocialista ország fejlődésének célkitűzése, tervezésének alapja. A terv — azonban, nyilvánvalóan, nem sokat érne, ha az életszínvonal minden pontján egyazon előrehaladást tűzne ki célul; tervvé a társadalmi óhaj akkor emelkedik, ha — rangsorolva — konkrét programot ad. Nos, a negyedik ötéves terv népjóléti előirányzatai a következő csomópontokat jelölik ki: a munka szerinti elosztás hatásait erősítve mindenekelőtt növekednek a reálbérek; erőteljesen bővül a lakásépítés; javul a fogyasztási cikkek keresletének és kínálatának egyensúlya, más szóval: szűkül a hiányok fehér foltja; folytatódik az áttérés a csökkentett, 44 órás munkaidőre.

A terv ezekkel az előirányzatokkal párhuzamosan vázolja a megvalósítás feltételeit is. Anélkül, hogy ezúttal a részletek árnyalatait vázolnánk, hadd utaljunk példaként olyan előirányzatokra, mint a nemzeti jövedelem évenként 5,5–6 százalékos növekedése, az ipari termelés öt év alatt 32–34 százalékos előirányzata, és — ami elsőrendűen fontos — arra, hogy ennek az ipari ütemnek mintegy 75–80 százalékát a termelékenység emeléséből kell majd fedezni.

Végtermékben — a számok jelzéseit köznapi lefordítva — arról van szó, hogy a fejlett, magasabb szintű társadalom feltételeinek megteremtése, nyilvánvalóan csak a jobb, hatékonyabb, célratörőbb munkán alapulhat. Valóban, honnan teremthetünk elő másként anyagai alapokat; honnan, milyen más forrásból fedezhetnénk növekvő igényeink ki-elégítését? A negyedik ötéves terv ugyanakkor immár törvényerőre emelve mondja ki: „Nemzetközi gazdasági kapcsolatainkat továbbra is alapvetően a Kölesöns Gazdasági Segítség Tanácsában részt vevő szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval folytatott tervszerű gazdasági együttműködésre és kölcsönös áruforgalomra kell alapozni. Elő kell segíteni a szocialista nemzetközi gazdasági integráció továbbfejlesztését.”

Győzelem

A TÓTÉK — KUBISEVBEN

Örkény István Tóték című színművét Szahalintól Karéliáig, a szibériai Krasnojarszktól Leningrádig sok színház tűzte műsorára a magyar drámák hete keretében. Ismert rendezők vállalták színrevitelét, mint Leningrádban Tovsztonogov, a moszkvai Szovremennjyik (Kortárs) színházban A. Alov és V. Naumov.

A kujbisevi Gorkij színházban sem véletlenül esett a választás Örkény István darabjára. Ez az együttes már régóta arra törekszik, hogy megismertesse közönségét színdarabok és a ma külföldi drámatermésével, elsősorban a szocialista országok íróinak színpadi alkotásaival. Ez a színház néhány évvel ezelőtt már bemutatta Heltai Jenő Néma levele című darabját.

A mostani Örkény-bemutató nagy sikert aratott, a szerző sajátos, szatírába hajló humora, amely társadalmi-politikai állás, szarkasztikus erővel gúnyolja ki a fasizmus elembertelenítő lé-

nyegét, amely megöl maga körül mindent, ami tiszta, szép. A kujbisevi színpad így hirdeti az előadást: komédia — lefejezéssel. Nyíltan utal a szerző mondani- valójára, hogy a fasizmussal való „együttélés” egyellen módja — annak lefejezése.

A kitűnő szatírárt kiváló rendező, Pjotr Monasztirszkij, az OSZSZK népművésze állította színpadra. A kritika a rendezést finoman árnyalt, rendkívül gondos munkának ítélte. A díszleteket Georgij Jepsin, az OSZSZK érdemes művésze készítette. Kitűnően formált színpadképei is arra hangolják a közönséget, hogy ne hagyja elsikkadni Örkény István, a szerző egyetlen „sorok között” kimondott utalását, s reagáljon minden rezdülésre. Olyan ismert művészek vitték sikerre az előadást, mint Szergej Ponomarjov, a köztársaság népművésze, Svetlana Bogoljubova, a köztársaság érdemes művésze, s a tehetséges fiatalok, köztük Irina Dmitrijeva és Valentyina Pankova.